

TRI SAMOTE

Andrej Hieng

Kadar so jih vodili na delo, so šli zmerom pri stranskih vratih ven, pri levih, tam je tekla pot ob kanalu, nobene hiše ni bilo videti, visoko trsje je zakrivalo razgled. Ko so zdaj Štefana Štularja odpravili pri glavnih vratih, je bil malce zmeden. Obrežja je bilo za dvajset korakov širine, čolni so ležali na pesku in se sušili. Samota je pritiskala, pa se kar ni mogel otresti občutka, da so celo kriki galebov nekako razcefrani in da se rojevajo iz velike vznemirjenosti. Vrhu neba je v mrču stalo sonce in morska plan se je vzpenjala pred pogledom kakor zrcalo, na katero si dahnil s težko sapo. Dvoje ladij je mirovalo tik obzorja, negiben je bil tudi razmazani oblak nad mestom, kamor je, v desno, vodila cesta.

Štular se je še enkrat ozrl na kaznilnico, tam so ostala tri leta njegovega življenja in mnogo tesnobe pred jutrišnjim dnem, ki si ga ni znal prav orisati. Napotil se je proti mestu. Stopal je počasi, malce zato, ker ga je težil kovček, malce zato, ker ni prav vedel, kaj mu je storiti. Na pljuča mu je legel zadah gnijoče morske trave, in ko je šel mimo klavnice, je zaznal, kako se je v ta vonj primešal sladikasti vonj krvi in sveže odrtega mesa. Otroci so zidali hiše na zanikrni peščini, posejani z vsake vrste kadavri: lonci, zavrženimi otroškimi vozički, starimi plevnicami in razbitim porcelanom. Premagal je svoj strah pred ljudmi in zaklical:

— Zidarska pasma vi, kaj?

Eden od otrok je dvignil glavo in ga gledal brezdušno, s priučeno zvedavostjo. Ker je bilo sonce ovito v koprene, je bil videti otrokov obraz kakor mehur, ki so ga bili napolnili z razredčenim žolčem. Kmalu so ga oklenile mestne ulice. Tu ali tam je postal, da si oddahne, in zvečine je bil to obok med dvema hišama, kjer je bilo prijetno hladno: asfaltna senca, kaplja vode na tlaku in, daleč za dimniki, pesem, zakrita z zaveso in oleandri. V treh letih se je zlakotil kože, ni mu bilo vseeno zavoljo kože, pesem ga je zadela. V mraku veže je videl bele lise, ki so mu pripovedovale, da so ženski obrazi. Dišalo je tudi po milu, po lugu in to je čisto ženski vonj, posebno če se splete z dišanjem oleandra. V njegove misli sta stopili Klara in Marjana, pa je nazadnje obstal pri slednji in se nasmehnil. Zelo malo je mislil nanjo zadnje leto, pajčevina je zakrila njeno podobo v spominu, in ko je prejel tisto njeno znamenito pismo, se ni zgodilo prav nič drugega, kot da se je velika praznina v njegovi notranjosti brezšumno in brez velikih pre-

tresov razmaknila še in še in še ter se je potrdilo marsikaj, kar si je bil že poprej govoril. Ženska je bila zdaj zanj nekaj slučajnega, trajno brezimnega kakor življenje sploh, ki je bilo iste vrste, iste vrednosti tod in tam, levo ali desno, spredaj ali zadaj. Zvezde so bile iste cene kakor voda, v katero je omočil podplat.

Poznal je mesto iz časov, preden so ga pripeljali v jetnišnico. Šel je na glavni trg, vedel je, da bo sam, kajti mesto je počivalo. Sedel je na teraso kavarne, zaslonil si je obraz in pustil, da mu je sonce sijalo skoz kri.

— Če te ženska zapusti, — si je rekel malone naglas, — preračunaj, koliko časa te bo bolelo, razdrobi v minute, minute v sekunde in prični šteti kakor tisti ljudje brez spanja, ki se ubadajo z ovcami.

Natakar se je ozrl, ko je slišal, da se smeje sam zase. Prinesel mu je vina in pripomnil:

— Dolgčas je danes...

Štular je pil pohlepno, tri leta je pogrešal omame. Koj mu je stopilo v kri, roka mu je zatrepetala, kajti v tem je bilo nekaj kakor godba, pa je koj prebolel natakarka, ki je imel na zavirih suknjiča razmazan jedilnik vsega tedna. Ozrl se je na pročelje cerkve in v zvonik, ki sta z ene strani zaklepala trg; vrhu stolpa se je sukala angel s pobeljenimi krili. Leva perut je bila nalomljena. Izvlekel je Marijino pismo in si znova prebral tisto mesto, kjer govori o njegovem značaju. Vse to mu je bilo tako neizrečeno tuje. »Nisi mi,« je pisala, »nisi mi dovolj zaupal, da bi Ti mogla pomagati, ubogi fant... Hotela sem vnesti red v Tvoje življenje, pa ni šlo. Upiral si se in tako se je moja ljubezen počasi obrusila. Ne morem več...«

— Zmerom je bila za red... je pomislil Štular. Prepričana je bila, da spada črna kombineža k sobotnemu večeru očarljive ženske. Uboga Marjana, drugačni ljudje so me učili reda... Močnejši...

Pred njegovim notranjim pogledom so stali obrisi obeh taborišč, v katerih je pretolkel vojno. Črn oblak je visel nad barakami, nekateri popoldnevi so bili prav tako soparični kot tale; na severu, daleč... Natočil si je še vina, začutil je, kako mu postaja kri tih, ravnomeren plamen, a njegove misli so se oblikovale trdo in zanesljivo, kakor pač ljudem, ki jih je dolgo pestila samota ter jim postala neogibno potrebna in skoro zavetje. V zvoniku se je z zvonkim glasom oglasila ura, pa ni štel udarcev. Psi so se preganjali po trgu, prišla sta dva gosta in sedla k sosednji mizi. Gledal je v njiju, a vendar prek njiju ali nemara skoz njiju; ni mu bilo mar. Videti je bilo, kot bi se sonce zaustavilo nad slemenom občinske hiše, podobno motnemu očesu, prek katerega preletavajo sinje jate golobov. In to sonce je bilo sonce tistih ur v nje-

govem življenju, ko je iz ene zmede padal v drugo, od vekomaj — postaja na nesmiselni vožnji; in zdaj je vedel, da se bo moral nekam okreniti, da se bo moral nečesa lotiti, dokler ga ne bo zaneslo v isto in spet isto, pa bo stalo isto, z megličjem ovito sonce nad ostrjšem barake, tovarne, javne hiše, nad morjem, nad goro, ter razsvetljevalo njegovo prezirljivo, z jedkim posmehom prepojeno odpoved. Kateri stvari se je odpovedal? Ne zdaj, ta trenutek — zmerom —? Štular se je ogledoval v čaši črnega vina, ki je stala pred njim na mizi. Obraz kaže odločnost in izkušnje. Rekli so, da ume zagrabit živiljenje za roge. Nakremžil se je v čašo:

— Kaj si zgrabil, prijatelj?

Natakar ga je vprašal, če bi še, pa je prikimal. Rahla omotica se ga je lotevala. Zdelo se mu je, da mu angel na zvoniku kima.

— Ti si prijeten ptič... je zamrmral. — Zelo prijeten ptič si, menda zato, ker so ti zlomili perutnico. Jaz sem prišel takšen na svet... Zdajle, vidiš, zdajle sem brez doma, pa ne vem, kam bi se odpravil. Mili ptič! Tebe so posadili vrh stolpa, daleč gledaš, a zmerom isto. Zmerom isto... Jaz tudi. Nekam bo treba iti. Mili ptič, angel zlati! Prav zares, zdaj bo treba vstati! Rime zlagam... Natakar, ali ste bili vse življenje natakar? Jas sem bil vsega zlomka. Res, ja! Študent in arestant in direktor in arestant. Zmerom iste reči, kljub temu; kar verjemite mi, prijatelj dragi!

Natakar se je brez besede oddaljil, Štular pa se je znova zastrmel v kozarec. Ker je trg oživel, si je mogel v temnordeči leči ogledovati i sebe i ljudi, ki se jih je bil v treh letih že odvadil. Mislil je na ljudi iz prejšnjih let in zdeli so se mu čisto enaki, dokler ni prišel do žena z rdečimi lasmi, čeprav ni maral mozgati o Marjani niti o malem čolnu na reki niti o postelji z zamolklim vonjem po sivki. Zmrnil se je svojemu obrazu.

— Vidiš, je rekel — prav malo, pa bi se pričel sklicevati na ženske kot slabiči...

Prišel je prodajalec časopisov. Vprašal ga je, ali je domačin.

— Tistega angela bi popravili!

Prodajalec ni razumel.

— Perut mu bo odpadla. Preveč bo enostranski. Ali ste kdaj kradli?

Prodajalec se je zganil; bil je starejši možak z velikimi, navzdol potegnjenimi očmi lovskih psov.

— Gospod...

— Jaz pa sem, vidite. No, že prav, že prav. Postati bi morali direktor, pa bi bilo jasno; in imeti bi morali rdečelaso žensko, ki si želi črnih kombinež iz prave svile. No, že prav, že prav...

Ko je ostal sam, se je spet zatopil v kozarec. Nekdo je zagrnil okno na drugi strani trga; oglasil se je klavir. Mala melodija je sahnila v šumotu glasov, ki so zmerom gosteje zalivali trg. Senca je prekrila polovico kamnitih plošč. Nenadoma se je domislil, da je ta melodija podobna njemu samemu. Počasi, vendar nezgrešljivo se je njegova topa malobrižnost pretapljala v nemir. Zganil se je, kajti tega si ni želel.

— Jenjaj! je ukazal srcu. — Nikar!

Drobceni valček za zaveso je ugasnil, vtem ko je Štefan Štular tonil in ni našel oprijema. Pijača ni pomagala, raje nasprotno. Nemir, ki se ga je polotil, ni bil nemir zavoljo jutrišnjega dne in sploh zavoljo, recimo temu tako, bodočnosti in usode, marveč je rasel iz preteklosti in zdavnaj utrjene narave, ki sta se zdeli izgubljeni, nesmiselni, jalovi; in če si jima še tako vneto prišteval leta trpljenja, taborišče ter smrt za vratom, nisi mogel razpihati sence. Poklical je natakarja, da bi plačal; pozorno si ga je ogledal.

— Ali ste poročeni? je vprašal.

Natakar je prikimal.

— Mcgoče je to dobro

Oni se je samo nasmehnil. Natakarska narava je prizanesljiva, bi utegnil pomisliti Štular kdaj drugič. Natakar je odnesel steklenico, Štular pa je preletel nebo, ki je bilo motno in vendar žareče in je od njega dihala kakor od rjuh, katerim se je človek komaj izvil. Sam je bil. Ljudje ob sosednjih mizah mu niso nič pomenili, tudi tisti, ki so klopotali po trgu ne. Senčna igra, nič drugega. Mislil je, da bo laže. Globoko, na dnu drobovja je občutil samoto in vendar je vedel, da je zanj rešitev v enem samem človeku. V treh letih se je zlakotil kože in več kot samo to: pod kožo je tekla kri in ta kri je bila kakor reka s čolnom, na katerem se odziblješ v pozabo. Sam je bil.

— Sam sem. Kot bi ne bil zmerom!... Nisem bil. Kam? Tudi če ne vem kam bi in kaj bi, za bodočnost, moram nekam, zdajle, kar precej! Čudno in smešno in več ko smešno. Nikogar nimam, nikogar nisem imel... kaj bi? Mislim kakor ljudje, ki se tolažijo v bordelih. Smešno! Tri leta imam za hrbtom, pa ne vidim za pedenj pred nosom... Pomagaj si!

Pogledal je na uro. Dolgo je sedel. Nejevolja je rasla; tegoba je močno odvisna od ure. Iz vžigalic je sestavljal like in neka imena, ki so bila samo imena. Ostajala so brez pomena in brez obraza ali pa so bili ti obrazi komaj lise na plošči zavesti. Po strmi ulici, napeti v pristanišče, je zavel veter in se razlil čez trg. Prinesel je vonj morja ter nafte, s katero polnijo motorje ribiških bark.

Takrat se je domislil.

Kdo ve zakaj ... Take reči pridejo iznenada, zahrbtno. Ni razumel kako da se mu je tako pozno posvetilo. Roka se mu je zatresla. Vstal je in si oprtal kovček. V trenutku se je oznožil. Nič vedrega ni bilo v njegovi odločitvi. Nasmehnil se je, vendar zelo nemirno, nemara nestrpno.

— Kako sem mogel pozabiti...? je pomislil, precej nato pa: — Vendar ničesar ne vem... Kaj me čaka?

Ko je že zavil v ozko ulico, ki vodi proti staremu, malemu ribiškemu pristanišču, je glasno rekel predse:

— Marisa! Čudno ...

Ulica se izteka na obrežno pot. Tam sede nad zalivom stare žene. Pletejo nogavice in nobena od njih ne vidi lepote v vajeni podobi. Bila je bonaca in morje se je pod motnim nebom svetilo kakor gladko izbrušena kovinska plošča. Štular je šel v desno, proti koncu zaliva. Imel je nos in se ni bal, da bo zgrešil. Nikogar ni nič vprašal, zdelo se mu je, da je kakor kamen, ki pada v vodnjak. Bili so časi, ko je meril takšno pot z nemirom najbolj hude vrste; zdaj mu ni bilo ničesar mar. Otroci so mu hodili na pot, ženske so ga spremljale s pogledi, videl je gostilno »Pri rdečem jadrju«, ki jo je poznal, a se ni zaustavil, čeprav mu je domače dišalo po napojenih čepih in starem siru. Premišljal je, kako nam nobena reč, ki jo srečamo, ni povsem neznana. To je bilo dobro, ta premislek. Tri leta zapora so bila daleč za njim, prav tako tudi življenje pred temi leti. Vedel je, da jo mora videti in da se mora zaustaviti prav pri njej. Ob dveh pohlevnih murvah je sedel okoliški kmet z oslom. Štefan dolgo časa ni govoril tjavdan, a je želel, zato je kmeta vprašal:

— Kaj bo dobrega?

Kmet je mrmral, vendar je Štefan razumel.

— Nič dobrega... je rekel.

— Nič?

Kmet je širom odprl oči, v katerih se je z neizprosno jasnostjo zrcalilo nebo.

— Nič... je rekel. — Sonce poglejte! Gnilo...

Štefan je šel naprej. Kamenita pot je prenehala, izgubila se je v prahu. Nizek zid jo je ločil od obrežnih kamnov. Zagledal je nasip, ki so ga gradili pred letom dni in ki naj bi tistemu koncu, tisti čudni zagati, odvzel naravo in ime lagune. Takrat je spoznal Mariso. Zdaj mu je bilo nekako neprijetno, da so njegovi čevlji prašni, takrat pa mu ni bilo mar blatne jetniške obleke in gole lobanje. Sence soogle na pot. Dan se je podaljšal.

Sence so bile od cipres. Cesta je nekoliko podobna cestam, ki vodijo na pokopališča. Takšen razmislek utegne človeka zbegati, nihče ni povsem gluha za besede o smrti, a znamenja govore še razločneje. Čim je kamen usahnil v prahu, so usahnili tudi ljudje; daleč naokrog ni bilo nikogar in rahli glas morja, zastrtega z bonaco, je prepeval razločno, čeprav prikupljivo melodijo. Komaj da je kaj preudarjal o tem, ali ga bo Marisa prepoznala, po treh srečanjih, katerim niti ne moreš reči srečanja; in celo leto je ležalo vmes.

Zaliv se je iztezal v oster jezik; tam je stala njena hiša. Obdajalo jo je koruzno polje in veliki nasadi trsja. V bližini so čemele še tri druge stavbe, vse vkup pa je vzbujalo v človeku občutek, da visi na robu sveta, nad prepadom, nad vrtincem, nad globoko praznino. Na kolih so bile razpete mreže, pa je sonce črtalo pajčevinaste sence v peščino pri obali. V velikem sodu se je nabirala deževnica. Iz nerazločljive nečimrnosti — zakaj zares ni bil te baže človek — si je zmočil in pogladil lase. Ozrl se je; videl je pot, po kateri so jih vodili kot zapornike, a zdelo se mu je, da je bilo davno, in samo ženska je ostala spominu in pričujoči trenutek je bil s tenko verižico priklenjen na preteklost. Verjel je trenutku; preveč je videl, da bi zaupal v trajnost kakšne reči in v veljavo minulih minut. In vendar je vedel, da mora naprej. Hiša je bila pobeljena z apnom, podolgasta in pritlična, okna so bila zaprta z loputami. Na levi strani je stal hlev, niže, pod bregom, so v vodi počivali trije čolni. Vse se je kazalo nenavadno jasno in preprosto, čeprav je bila v zraku soparica. Prisluhnil je jeki ure s cerkvenega zvonika, pa opazil, da je motna kakor sonce, ki je padalo proti obzorju.

Ustavil se je pod brajdo in čutil, da ne more naprej. Vse do trenutka v zeleni senci bi ga ne bila zadržala nobena ovira. Ravnal je malone samogibno, zdaj pa se je postavila predenj senca in moral se je vprašati: Kaj delaš? Čemu? Kako se bo razpletlo? ... Precej dolgo je trajalo, preden je zmagal v njem vratolomnež. Vedel je, da bi ne bilo prav, če bi se umaknil, pa je zaklical.

— Marisa!

Poznal je navade teh krajev; uverjen je bil, da je nekdo prav gotovo doma.

— Marisa!

Štularjev glas se je razgubil nad laguno, utonil je v soparici, prav kakor poprej glas ure z zvonika. Ko ga ni bilo več, se je zdela samota še bolj gluha, še globlja, malone brez dna in morje je šumotalo kot ume včasih šumotati tišina na uho preplašenega človeka. Potem se je ženska prikazala ter si z dlanjo zasenčila oči, pa se je zganil, saj je

bila povsem drugačna od slike iz spomina, drugačna od tega, kar si je obetal, in ker sta bila sama v kraju, ki je bil podoben koncu sveta, podoben obrobju obljudene zemlje, v negibnem dnevu, se mu je nenedoma zazdelo, da je prišla iz davnine — velika, da, celo čezmerna ženska, ogrnjena z neko svojevrstno, temno, svečano in nevarno lepoto, kateri bi komaj utegnil biti kos, saj je bilo vse njegovo življenje razplateno in zničeno, razsuto na mnoge strani, komaj za silo prikrito z usodi predanim posmehom, vtem ko se je ona zdela steber in je bila čvrsto usajena. Zmedel se je. Priletel mu je spomin: spomin je bil od takrat, ko so zidali nasip za starim portom, v zgodnji jeseni, a je ona hodila mimo njih, dokler je ni nekega dne ogovoril.

— Prišel sem ... je rekel zdaj, a se ni zganil niti za korak. Strmel je vanjo v želji, da za njenim pogledom, ki je ta trenutek poizvedoval, najde blesk, s katerim ga je bila ogrnila ob njenem prvem srečanju. Takrat se je zdelo vse zelo jasno; nemara tudi zavoljo jeseni. Saj ni bilo nič, a vendar je bilo dobro. Ogovoril jo je za stražarjevimi hrbtom; potlej še dvakrat ali trikrat, ko je šla po drugi strani nasipa, ter ji je rekel, da je lepa, ker je res tako mislil, ter ji je izsilil njeno ime, in ko jo je videl odhajati proti koncu zaliva: v rahli senci, ki jo je dajala jesen, se je kazala tudi sama rahla in nekako prosojna. To je bilo zdaj vse drugače. Ni se znašel; a veljal je za človeka, ki ga podobne reči zvečine ne begajo. Vedel je, da je ona, na dnu srca pa je reklo drugače.

— Prišel sem ...

Ženska je stala na pragu in še kar naprej si je zaslanjala oči. Pred hišo je bila razpeta brajda, poševni žarki so prodirali skozi njo: tako je bila luč, ki je legla nanjo žametna, vzgibana, lažna, toda to ni prav nič premotilo njene narave, očitno zakopane v slovesen mir.

— In? ... je vprašala.

— Tu me imaš! Izpustili so me. Danes.

Z bokom je bila oprta ob podboj in obline njenega telesa so se jasno risale pod obleko. Nemara je imela trideset let, to je šele zdaj spoznal. Pomislil je, da je lepša kot v njegovem spominu. Bogatejša se mu je zdela, čeprav tuja.

— Dobro, je rekla, — in kaj bi radi?

Ni pomišljal; kljub zmedenosti je tičal v njem vratolomnež.

— Tebe!

— To pa ni prav lahko dobiti ... je odvrnila. Njen glas je tičal v globini.

— Dobil bom! Povsem naravno!

Na njenem obrazu komaj da se je zganila kakšna poteza. Ko je do kraja dvignila veke, so se oči razodele s polnim sijajem.

— Marsikdo si je polomil zobe, tudi če je bil vztrajen in sva pod isto madono molila.

— Pa vendar ne bo nič drugače, Marisa.

— Mislite?

— Vem. Nisem se zastonj malone raztrgal od želje po tebi, tam noter...

Ni mu bilo mar, da laže. Stopil je bliže. Stala sta komaj dva koraka vsaksebi in še skoz rezki vonj razpaljene trte je zaznaval duh njene rahlo oznojene polti in čutil je, da ne bo ubežala, marveč si želi, da bi jo še izzival, ker je pač oprta ob svojo moč.

— Nerad popuščam... je pristavil.

Nasmehnila se je.

— Mar, res, mar bi se raztrgali. Jaz sem zelo trda. Le verjemite! Kdo pa ste sploh?

Zmedel se je; ni pričakoval. Povesil je pogled. V teh rečeh ni bil vajej porazov. Njegova čudna, malce mrka samozavest se je jela taliti in bilo mu je, da bi se obrnil in odkorakal v mesto ter pozabil čudaško namero, ki jo je vsadil na pričetek novih blodenj. Bolje bi bilo, da bi ostalo vse sivo in negibno, kakor poprej.

— Ne poznaš me več? je vprašal.

— Ne.

Ni mu šlo prav od rok; sproti je čutil, da mu padajo besede v prazno. Zasmel se je in se skušal na silo šaliti. Vedel je, da so mu otrpnile mišice na obrazu.

— Vidiš, je rekel, — kako je to krivično! Jaz sem bil vendar tisti, ki ti je povedal, da si lepa...

— Res?... Marsikdo mi je rekel isto.

Njen nasmeh je bil zelo spokojen in zmagoslaven.

— Jaz sem mislil zares!

— Drugim ne verjamete?

— Še zmerom si lepa. Ampak drugačna... Razgrizel sem slamnjačo, ko sem mislil nate, ženska.

Odmahnila je z roko.

— Ne spominjaš se me več, zares?

— Prav nič.

— Jaz pa sem imel takšno čudno zaupanje... Bore svet! In precej sem se napotil sem.

— Čemu?

— Rad bi bil pri tebi!

Marisa se je zasmejala.

— Res?

— Sam sem.

— Jaz nisem.

Pogledal je; kot bi ne mogel razumeti.

— Sprejela me boš!

— Pa kdo ste vendar?

— Pred enim letom si hodila mimo nasipa. Mi smo tam delali, arestanti. Takrat sem ti rekel, da si lepa. Ti si me vprašala: »Kaj še?« in jaz sem rekel: »Moja!« Hodila si mimo. Zdela si se mi bolj tenka, bolj mila. Napak sem videl, a zdaj si še lepša...

Nenavadno svetlikanje se je pojavilo v ženinih očeh; videti je bilo, da ga počasi prepoznava, in položila je prst na usta kakor ljudje, ki o nečem razmišljajo. Stopila je še korak bliže k njemu, videl je drobno roso, ki ji je prekrivala obraz. Od daleč je bilo slišati ladijsko sireno. Štularju se je strašno hotelo, da bi žensko pritisnil k sebi, pa ga je nekakšen strah, kakršnega sicer niti ni bil vajen, zadrževal, da bi to storil. Kri ga je dajala. Bilo je vroče, soparno. Dan je postajal žolt od večera, a nobena sapa se ni zganila. Sirena je utihnila, čutil je, da mora govoriti še in še, kajti ženska ni odprla ust, čeprav je bilo očitno, da ga je prepoznala.

— Tri leta sem sedel. To ni prav malo, veš... Samo tebe sem videl ves ta čas. Zdaj ne morem biti sam; prekleto sitno je. Ne morem biti sam, kar tako... Pa niti ni to. Ne. Pri tebi moram biti. Ali se me spominjaš?

Širom je odprla oči.

— Vi ste tisti smešni, ja. Zdaj vem...

— Lažeš!

— Zakaj?

— Lažeš! Nič ti nisem bil smešen takrat. To si izmišljaš zdajle. Zaradi izgovora. Jaz znam biti drzen, veš. Preveč sem videl, preveč je šlo čezme, da bi mi ne bilo vseeno, kakšen se ti bom zdel.

Lagal je; zadelo ga je. Hotel je premagati občutek, premagati slabost, ki ga je pritiskala k tlom, pa je naglo, silovito posegel po ženski. Za trenutek je čutil pod prsti vročo kožo in na telesu dotik njenega telesa, ki se sploh ni odmaknilo, v naslednjem hipu pa je njena roka bliskovito šinila navzgor in začutil je ostro bolečino na licu. Ženska mu je z nohtom zarezala globoko razo v lice. Popustil je. Celo nasmehnil se je. Bolečina je bila kakor srečanje z malone pozabljenim življenjem in videl je sebe, tako živo, kakor že dolgo ne je videl sebe, saj je bilo v njeni potuhnjeni, bliskoviti, pri tem pa

čisto obvladani kretnji očito nekaj, kar je poznal in cenil v lastni naravi. Slišal je svojo naglo sapo, ona je dihala povsem kakor poprej. Zbrisal si je kri z lica.

— Tako torej ... je rekel. — Mačka si. Mi je čisto prav. Jaz sem tudi mačje narave. Lahko mi verjameš. S tem zdajle nisva rekla zadnje besede.

— Nisva? ... Kaj bi rad? Povej že!

Komaj je opazil, da ga je začela tudi ona tikati; zdelo se mu je povsem naravno, zdelo se mu je, da ne more biti drugače, zdelo se mu je, da sta preskočila prepad in našel je spet samega sebe in gotovost navzlic dnevu in kraju, ki sta bila tako prečudno samotna, tako zlovesče pritisnjena ob rob življenja in sveta, pod udarci zagr-njenega sonca, pred motnim zrcalom lagune, na kateri ni bilo niti za otroški vzdihljaj vetra. Še enkrat ji je rekel, da jo želi. Govoril je več, kot je bil vajen. Ona ga je gledala, mirno, vznemirjujoče mirno. Potem je znova ponovila vprašanje.

— Kaj bi?

— Prav dobro veš, da ostanem tu. Tako ali tako.

Nasmehnila se je.

— Če bi prišel iz norišnice in ne od tamle, iz zapora, bi te laže razumela.

— Govori. Vseeno. Ostal bom. Zdaj ne morem brez tebe, zdaj ne.

— Čakaj! je rekla ženska in dvignila glavo. — Molči!

Štular se je ozrl za njenim pogledom. Izza ogla druge hiše v soseski se je pojavil možak z veslom na rami. Bil je čokat in hodil je nekako nenaravno, z dolgim, podrsavajočim korakom. Videti je bilo, da je prècej vse opazil; njegov pogled ju je objel in ju ni več izpustil. Bil je oznojen, napravljajal je vtis silno močnega človeka. Marisa se je zganila. Nagnila se je nazaj. Štular se je zasukal na peti. Gledal je v prihajača. Notranji glas mu je rekel, da je to srečanje važno. Nekako mu je godilo; koj je ulovil nit, razumel je, kaj je, toda nikoli se ni ogibal čemu podobnemu. Mož je prišel do njiju ter preudarno odložil veslo ob opornik brajde. Obrisal si je znoj s čela, še enkrat je pogledal Štularja, nato Mariso. Bilo je zelo tiho, le od onstran zaliva je prihajalo klicanje, razmazan glas, ki se je nosil nad vodo kakor ptič s polomljeno perutjo. Ženska je bila mirna, njen obraz ni ničesar rekel. Rekla je:

— Prišel si ...

Štular je menil, da bi moral nekaj reči, toda Marisa je rahlo pri-prla veke, kar je prebral kot zavrnitev ali pa opomin.

— Mario... je rekla počasi, — tale mož je prišel iz zapora. Ostal bi nekaj časa pri nas. Za prvo silo. Nikogar svojih nima.

Oni je uprl pogled v tla, kot bi se ne mogel odločiti. Drugače se ni na njem zganila niti mišica, njegova moč je bila okovana. Marisa je rekla:

— To je moj mož.

Čokati človek je nenadoma zasekal z vprašanjem; imel je slaboten in nekoliko raskav glas.

— Koliko? je vprašal.

Štular se ni precej znašel.

— Kaj?

Mož je iztegnil roko v smeri proti kaznilnici.

— A. Saj! Tri leta.

— Tri leta je dosti... je odvrnil oni preprosto. Brez oklevanja je prijel Štularjev kovček, odtrgal se je z mesta in stopil proti hiši. Ko je stal na pragu, se je ozrl čez ramo. Bil je manjši od žeuske.

— Vstopite! je velel.

Znotraj je bilo prostorneje, kot je Štefan pričakoval. V polmraku je razločil predmete le s težavo, pozneje se mu je oko privadilo. Dišalo je po pepelu in tega vonja ni maral. Vse, kar je videl, mu je bilo neznano, zelo tuje. Tri velike stare omare so zakrivale steno, na eni od njih je tiktakala budilka in pod stropom je bila obešena kletka z liščkom. Mož je odkazal Štularju stol pri mizi ter tudi sam sedel. Marisa, ki je prišla za njima, ni sedla. Prinesla je steklenico vina, hlebec sira in kruh, a potlej se je naslonila na omaro in s spokojnim pogledom ogrnila oba moška, ki sta še kar molčala, čeprav se je Štefanu zdelo, da bi morali spregovoriti in zničiti napetost, ki je rasla s tišino. Mario je preudarno rezal kruh; bil je ves zazrt v svoje opravilo. Kot bi se bal besede, je bil videti. Nazadnje je popustil.

— Ne bo vam prav lepo tu... je pripomnil. Nič ni kazalo, da bi se mu zdelo kaj čudno, kako mu pade tujec v hišo. Štefanu je bilo boljše, oddahnil si je in čutil je, da je ulovil trdna tla, ki mu jih je bila tišina izmaknila. Hitel je zatrjevati, da je dobro, kakor je, in da je vaje hujših reči.

— No, je potlej počasi vprašal gospodar, — kaj pa je bilo...?

— Zakaj sem bil... notri?

Mario je prikimal. Štefanu je bilo čudno pri srcu, a se je vendarle zasmeljal in slišal svoj smeh z nejevoljo, ker je bil spakljiv.

— Posli... je rekel. — Posli, prijatelj... In preveč jih je bilo in preveč žensk in preveč denarja pred mano.

Ni vlekel le sebe iz tesnobe; mislil je, da mora tudi moža in pa žensko, ki je stala nepremično zraven njiju, naslonjena na veliko staro omaro, in ga opazovala; kot bi gledala iz nekega drugega sveta, se je zdelo. Nič ni vedel, zakaj jima tako podrobno pripoveduje o vsem: o svoji naravi, o defravdaciji v podjetju, ki mu je bil direktor, o mukah zavoljo izgubljenega časa, nazadnje tudi o Marjani. Smejal se je spet, spet spakljivo in izvlekel je Marjanino pismo, da jima ga prebere.

— Ni treba.

Mario je sedel v zadnji luči, v zadnji kaplji. Prihajala je skoz razpoko v oknicah in ravno toliko je je bilo, da mu je pokrila obraz. Povsem nesomeren obraz je imel, leva polovica se je zdela nekako povešena in mlahava, če si jo primerjal z desno. Ni bil mikaven ta obraz, raje nakaza, toda v očeh, ki so z zelenim leskom nenehno merile ali razsojale, je tičalo nekaj nevsakdanjega: izkušnja, malce utrujeno spoznanje. Štefanu ni bilo do tega, da bi obraz do kraja prečital, vendar ga je spreletelo. Odprl je neka vrata v duhu in se zastrmel v temo, po kateri so se spreletali komaj opazni prebliski. Pomislil je, da je ta obraz že videl, a je misel koj zavrgel. Pismo je vtaknil v žep. S koncem očesa je videl, da se je Marisa premaknila in da se smehlja.

— Če nočete...

Ni mu bilo mar, kako ga je človek zavrnil; bal se je molčanja. Ženska je odnesla sir in kruh z mize. Ko se je vrnila, je tudi ona sedla k njima. Štular je čutil, da ima ves čas pogled na njem, to je pridevalo njegovi tesnobi nekakšen slasten okus; boljše je bilo, mnogo lažje.

— V pristanišču že prižigajo acetilenke, je rekel Mario. — Čas bo...

— Nočni lov?

— Ja. Jaz nimam svoje barke. Samo majhen čoln. Tu spodaj. Z drugimi hodim.

— Od rok vam je...

— Ja.

— Imate radi to? ... Ta posel...

— No...

Potem so spet obmolknili. Prihajala je noč in pred odprtimi vrati je stala s široko senco brajde, ki se je jela prelivati v sinje. Prišel je tudi veter. Zganil je liste na brajdi, otožnost je priletela z njim, a vsega je bilo le za trenutek; veter je spet legel. Niso se več videli, zato je Marisa prižgala petrolejko.

— Ob tejle uri je bilo zmeraj težko...

Mario je pogledal čez luč.

— Notri?

— Če ljudje niso vajeni...

— Ali ste vi vajeni?

— Sem, prijatelj.

Ni se mu dalo razpletati. Skušal je biti kratek. Povedal je.

— To ni bilo nič. Meni je kar usojeno... Doživel sem v življenju neizmerno hujše stvari.

— Kje?

Gospodar se je zasrepel vanj. Štefan je povedal o obeh nemških taboriščih in videl je sebe, kakor bi videl davno umrlega brata ali prijatelja, obujena v življenje, v prečudni, nemara zeleni svetlobi, in bi mu govorila z govoricco, kakršne sam ni več umel, otožno, a trdo govoricco, daleč od jezika ljudi, ki so šli poslednji čas skoz njegovo zavest. Pripovedoval je precej nadrobno. Zvečine tega ni bil vajen; ni razumel, kaj ga sili; nemara je bila napetost njihovega srečanja, nemara želja, da bi obudil v ženski onkraj mize nekovšno čustvo. Komaj je izgovoril imeni taborišč, je Mario odložil čašo, ki jo je držal v roki in se nagnil čez mizo. Njegov pogled se je naglo sukalo po Štularjevem obrazu. Z nenavadno vnemo je znova vprašal:

— Kje?

Štefan je povedal.

— Kako da vas zanima?

Možu so trepetale nozdrvi. Kazno je bilo, da bi rad nekaj rekel, odprl je že usta, a potlej je nenadoma povetil pogled in odmahnil z roko. Kakor človek, ki se skuša zamotiti ali zbrati, je pričel strgati drobtine z mize. Strmel je predse. Marisa je vstala, stopila je k oknu in odpahnila polknice. Na nebu so že stale zvezde. Štefan ni vedel, kaj bi moglo pomeniti njuno ravnanje, toda neka slutnja mu je rekla, naj ne beza, marveč naj pusti besedo tišini, ki jih je obdajala.

— Kar tako sem vprašal... je rekel gospodar in vstal. — Čas bo. Nocoj se obeta dober lov.

Šel je proti vratom in se zaustavil. Ko se je ozrl, je bil videti še bolj čokat kot prej. Štular je čutil, da bi bilo treba nekaj reči: vrnil mu je pogled. Strmela sta drug v drugega, nekaj zlega se je pletlo v dušah, a ženska je spremljala igro s čuječnim, zelo mirnim očesom. Tudi Štefan je vstal.

— Nič, je rekel, — nič me niste vprašali, kako da nisem šel v hotel v mestu...

Zasmejal se je. Nemara je hotel po izzivaško. Nemara zavoljo zategle bolečine, ki se je prikradla vanj ob spominu na taborišča. Nemara si je želel razbiti napetost. Nemara zavoljo glasu, ki mu je govoril, da ni vse prav. Ni mogel razločiti. Zgodilo se je drugače.

— Kadar je človek v takšnem položaju, je počasi rekel Mario, — nima rad veliko ljudi okrog sebe. Najprej se je treba privaditi na enega človeka. Vem. Ampak tu pri nas ni prijetno. Ljudje postanejo kaj radi žalostni... Lahko noč.

Marisa je šla za njim. Skoz vrata je videl, da se je moža dotaknila, a se je on odmaknil. Spremljala ga je košček poti. Zvezde so bile medle, pa so vendarle dajale dovolj luči, da ju je bilo mogoče razločiti v mraku. Ona je bila mogočnejša, čeprav je bilo tudi v njegovi čokatosti dovolj sile in izraza. Štefan je šel k vratom. Ozrl se je po nebu. Soparice izza dne so se sprijele v verige motnih vijoličastih oblakov, med katerimi so plavale zvezde kakor tropi izgubljenih vešč. Vetra ni bilo čutiti, a morje je plivkalo bolj in bolj razločno. V daljavi je bilo gibanje ribiških ladij edina stvar, s pomočjo katere si mogel zaslutiti, kod teče črta obzorja. Živali so se oglašale. Neka žalostna mačka je prišla po poti. Za trenutek se je ozrla v luč, nato se je odpravila naprej. Morje se je včasih zasvetlikalo, toda samo za hip in tisto svetlikanje je bilo zeleno in nekako zlovešče. Štular je čutil, da sahne. Ni si znal pomagati. Zamrmral je predse, kakor pač samotni ljudje. Kamen mu je rasel v prsih. Globoka žalost je bila sprostrta nad pokrajino; človeku, ki je gledal vanjo, v to žalost, ki je čutil, kako se zajeda v vse, od vrha neba, od zvezd, od oblakov, pa do mačke, skrite za hlevcem, ni bilo dobro. Tudi vanj je lila. Bila je brez podobe, nisi vedel, zakaj je takšna, toda sprožila je v njem misli in občutke, ki se jih je zmerom otepal. Vzbudila se mu je misel, kako je njegovo življenje brez koristi, kako zavrženo, plehko. To ni bilo novo. Poznal se je. Ni si zastiral oči pred podobo v zrcalu. Takšen je bil. Odločil se je od ljudi, bili so trenutki, ko mu je bilo to po volji. Menil je, da nikogar ne potrebuje. Ta trenutek, na pragu tuje hiše, ko so stvari v naravi vzdihovale in šepetale v medli govorici, kakršno čuješ v ječi, če prisloniš uho na steno, da bi našel stik s sosedom, ta trenutek pa je občutil, da je za njegovo brezciljno, posmehljivo spokojnostjo skrita laž in velika laž in še enkrat zelo velika laž in praznina, nič. V jutrišnji dan ni bilo videti. Svet je neznansko velik, prazen, kjer pa naletiš na predmet, zazveni gluho pod tvojim dotikom. Ljudje govore v neznanem jeziku. Kamen je imel v prsih. Marisa se je vračala. Pred brajdo se je še ozrla, luč iz hiše je padala nanjo. Njena lepota je v nočni razsvetljavi precej bolj bohotna kot za dne, je pomislil. Poželenje se je spletlo z otožnostjo in tegobo v eno. Ni rad oždeval, vajen je bil naglega prodora, vse premalo je cenil življenje, da bi še premišljeval. In vendar ga je ta trenutek razsvetlila misel, kako bi bilo, nemara, najpametneje, da vzame kovček in odide. Kamorkoli. V samoto ali nekam,

kjer je zelo veliko ljudi, veliko takšnih, ki mu ne pomenijo prav nič. Prišla je do njega. Zasrepele je v oči, v katerih se ni nič spremenilo. Nemara da je iz njih izginila sled nasmeha.

— Čuden človek si... je rekla.

Prikimal je.

— Ja. Izuči te tako...

— Pritrpal si, kar si hotel. Nisem verjela, da boš. Nič ne vem, kaj mi je bilo... Nisem srečala veliko ljudi, ki gredo kar tako čez vse in skoz vse. Mogoče... ja... mogoče mi je to celo na neki način všeč...

Videti je bilo, da je njeno molčanje bilo le del igre; zdaj se je povsem odprla. Štular se je zmedel. Zazrl se je mimo nje, v noč, pretkano z motnimi zvezdami in počasnim plivkanjem morja. Izgubljal je moč in tegoba se je še bolj razpasla po njem, kamen je imel v prsih.

— Nemara ni prav. Ničesar nisem vedel o vas...

Ženska je šla mimo njega in se začudeno ozrla. Stala je zraven mize.

— Kaj je?

— Ničesar nisem vedel o vas...

Ni opazil, da ji je pričel praviti vi, vtem ko jo je poprej od početka tikal. Petrolejka je napravila njen obraz povsem bakren, tudi koža na rokah je bila zamolkla.

— Torej nočeš ostati?

Stopil je proti njej in mislil na žene, ki so ostale za njim in tudi na Marjano, ki je odšla sama, in vse se mu je zdelo brezdušna igra, v kateri nimaš ničesar dobiti in ničesar zgubiti, in živel je samo ta trenutek, čudno oživiljen z melanholijo in samospoznanjem.

— Ali si s kmetov?

— Ne, je rekla, — iz mesta. Zakaj?

— Kar tako. Tudi ti si čudna.

— Vem.

— In lepa si.

— Povedal si že. Rekla sem mu, da nimaš nikogar svojih. Kar tako sem rekla... Čudno...

— Nimam. Res nimam.

— Ženska...? Sicer pa je vseeno!

— Premislila si je. Ženske ne čakate rade arestantov. Mogoče je sploh nisem imel posebno rad in hitro je šlo mimo mene. Pil bi še.

Natočila mu je. Sedel je. Videti je bilo, da ga ne razume, ko ji je rekel, kako se mu zdi noč čudna in celo strašna. Strmela je vanj, kot bi nekaj iskala, urno je hitela z očmi po njegovem obrazu, in kot bi nečesa ne vedela, tako se je kazala. Vprašal jo je.

— Podoben si mojemu očetu.

— Nikar!...

— Zakaj?

— Silno zavržen človek sem, Marisa. Edina koristna, pametna stvar, ki me še čaka, je smrt, verjemi. Silno zavržen človek sem...

— On je bil tudi.

Pogledal jo je. Videl je, da se ji oči nenavadno svetijo. Prijel jo je za roko in čutil, da je vlažna. Dolgo že ni držal ženske roke v svoji. Ponesel jo je k obrazu in si z njo zakril oči.

Ženska se je stresla, vendar komaj opazno. Nagnila se je naprej in se ga dotaknila z gornjim delom telesa. Menda ni pričakoval. Rekla je, da ne bo ničesar zahtevala. Pozna ga prav dobro. Njena osamljenost ni nič drugačna od njegove. Položil ji je roke krog bokov, ki so se mehko vdajali, zakopal je lice v naročje, potopil se je v vonj ženskega telesa in čutil, da bi tudi ona rada našla njega. Naenkrat je vedel, kakšna sta: kot preplašena otroka sta se oprijemala drug drugega, on je šepetal v njeno krilo, a njene besede so postajale sanjarske in vse težje. Bila sta zelo daleč od sveta; brez sreče, pa tudi brez upanja, brez preteklosti in brez zarje, brez jutrišnjega dne. Počasi se mu je izmotala iz rok. Vzela je petrolejko z mize.

— Počakaj! je dejala. — Počakaj tukaj!

Odprla je vrata zraven omar in izginila. Iz sosednjega prostora je prihajalo le malo svetlobe, njena senca je plesala po zidu. Izpil je še kozarec vina. Pomislil je, da si razpleta ni prav nič drugače zamislil. Zmerom je bilo tako. Vsakokrat se je pojavila tudi žalost. Ugibal je, če ni nocojšnja otožnost globlja ali usodnejša. Ni domozgal. Poklicala ga je.

— Pridi!

Prestopil je prag in zaprl vrata za seboj. Prostor je bil majhen, zalit z rumeno lučjo, ki je napravljala sence globoke in tople. Na oknu je bila rdeča zavesa. Ozrl se je v Mariso. Gledala je vstran in si odpenjala obleko. Ni šel k njej. Nasmehnil se je; videl je, da ima lica polna krvi in da stoji nad njeno gornjo ustno spet vrsta znojnih kapelj.

— Ali me sploh ne boš pogledala? je vprašal.

Ošinila ga je s trepetajočim pogledom in ni odgovorila. Štefan se je zganil; pretreslo ga je; ni mu šlo v račun, da vidi to trdno vkopano, samozavestno ženo tolikanj plašno, da jo vidi kot dekle, ki se je prvičkrat namenilo v posteljo z moškim.

— Kaj je? je vprašal; nekaj mu je branilo, da bi stopil bliže. Odpenjala si je obleko z neko čudno, otožno predanostjo. Prsti so ji trepetali.

— Ne maraš?

Ni odgovorila. Odvrгла je zadnji kos perila in stala pred njim z malce vstran nagnjeno glavo, s priprtimi vekami. Povsem nova je bila zanj in lepša kot je pričakoval.

— Dekletce!... je šepnil.

Počasi je šla do postelje in legla. Legla je vznak, nerodno, brez vsakršne spogledljivosti, z rokami pa si je zakrila obraz kakor človek, ki se hoče ubraniti udarcev; pramen rumene luči je ležal na postelji ter napravljajl barve njene polti še bolj tople in žive. Drgetala je.

— Ugasni!

Upihnil je luč.

Prvi hip je bila čisto trda pod njegovimi rokami. Slišal je, kako ji šklepečejo zobje, čutil je, da se je z vso močjo pritisnila ob posteljo, kot bi se hotela ugrezniti, kot bi hotela ubežati, slišal je tudi njeno naglo dihanje in rekel ji je neznano besedo, sladko besedo iz tujega jezika, besedo, ki je ni treba umeti, da ti da tolažbe ali pozabljenja. Isti trenutek pa je odtrgala roke z obraza in se ga oklenila.

— Hočem! Hočem! Hočem! je šepetala.

— Pridi! ji je velel.

Zvila se mu je v naročje kakor brezumna žival. Pod oknom se je noč še globlje ugreznila v molk in celo glas morja se je utrnil.

Na bregu spoznanja, v brezčasnem soju, ki je nemara tudi od dobrih ali zlih oči, brž ko prisluhujemo, se ozremo in se nam pokaže ravnina, koder so razpostavljene čiste, dejal bi — dokončne in povsem določene stvari, na tem bregu je nekje mesto nestalnega peska, so gibka tla, ki nam ne dajo, da bi se trdno ustopili, in vsakršna gotovost se tam izpreminja (čemu se pač slepiti) v svoje nasprotje, v bolečino zavoljo zmede, hujše od prvih korakov smrti za ovinkom. Ure tečejo mimo. Galebi so se zbudili, pa kriče nad zalivom. Omotica raste in pada, človeku ne more biti mar, kam ga zanese, kako in zakaj. Bilo je tako kot vedno, in vendar je Štefan čutil, da se je izpremenil. Ležal je na hrbtu in skušali odgonetiti mere prostora in svojega telesa. Čutil je, da se je dvignila v pasu in se sklonila nadenj. Marjana se je često tako sklanjala, toda nje je bila sama skrb, ona je verovala, da ga bo rešila. Tu, ta trenutek je bilo drugače. Notranji glas je rekel Štefanu, da so stvari, ki te prisilijo zadržati korak in sprejeti zdajšnji trenutek kot darilo, katerega ne boš mogel odložiti na prvem plotu. Videti je bilo, da skuša Marisa izluščiti njegov obraz iz teme. Njena sapa ga je gladila po obrazu. Iztegnil je roko.

— Kako je? jo je vprašal.

Naslonila je čelo na njegove prsi. Molčala je, nato se je utrgal iz nje glas, ki ni bil ne vzdih ne mrmranje.

— Dobro. Dobro. Dobro. Dobro...

— Vidim te...

— Tudi jaz te vidim.

— Ne boš pozabila?

Odmaknila se je od njega, koj v naslednjem trenutku pa je spet čutil njene prsi na rami in nekaj vlažnega se mu je dotaknilo ustnic. Rahlo, bolj boječe nego utrujeno. Ležal je nepremično, vedel je, da se ne sme igrati. To ni bila običajna izvedenost. Ženska je nekaj šepetala in prècej se je zbal, da bo moral odgovoriti, povedati nekaj določenega v tem trenutku, ki ga je oropal teže.

— Jočeš?

— Ne. Ne jočem.

— Galebi kričijo...

— Splašili so se iz spanja... Ne bom pozabila... Ali moram pozabiti? Reci! Ne boj se. Povej mi vse. Ali je bilo za enkrat in za vselej...? Mogoče je prav. Kaj naj še pričakujem? Držim te. Zdajle te še držim. To je tako dobro!... Tako dobro... Tako dobro... Tako dobro... Ne razumeš me, vem. Kdaj boš šel?

— Ne vem.

— Povedal boš o pravem času.

Obmolknila sta in Štefan je iskal z očmi po prostoru, da bi mu določil meje in mere ter našel nekakšno ravnovesje, nekakšen zdrav čut, v zamenjavo za grenko samozadovoljnost, ki ga je dotlej spremljala v življenju.

— Drugačna si, kot sem te videl danes popoldne... je rekel. — Menda si bolj podobna ženski z nasipa...

— Spreminjam se.

— Molči o tem!

— Dobro.

— Oprosti!

Zagrebel ji je prste v lase in se poigral z njimi. Skušal se je umiriti. Opazoval je komaj zaznavni soj vrhu njenega temena, pa si je dejal, da je v drugem svetu z drugimi merili, — kakor v onostranstvu, in samo njeno telo veže sanje; skupaj hodita ob vodah, kjer so ribe nepremično obstale in ju opazujemo, skupaj snemata z vej otrple ptiče, ptiče z neizrečeno pesmijo v kljunih, skupaj srečujeta pokojne žene, ki se brez haska trudijo izreči besedo o treh zadnjih podobah, skupaj vidita plahutajoče oblake, ki ne morejo dati dežja, skupaj stojita pred vrati in ne umeta skoznje, ker se nekdo smeje. Pretrgala se je tenka

opna med pokrajino iz sanj in med strastjo, med tem, kar je bilo zdajle, malo prej. Mogoče je to ljubezen. Štefan ni mogel stopiti iz sebe in se pogledati.

— Vprašaj! ji je ukazal. — Kar vprašaj! Tudi jaz bi ti nekaj povedal.

— Daj!

— Mogoče te ljubim. To je novo v mojem življenju. Nič več mi ni jasno.

Potajila se je; najbrže ni hotela razdrobiti tega trenutka. Štefan je opazil, da je pričela celo dihati rahleje. Nasmehnil se je.

— Zares si se močno spremenila... je rekel. — Mogoče sem se tudi sam...

— Najbolj se je spremenil o n.

— On?... Mario...?

— Ja.

— Kako?

— Ne bi me našel tu, če se on ne bi bil spremenil, kot se je spremenil.

— Ne razumem te... je rekel Štefan. — Ali niste bili zmerom tukaj?

— Ne.

Marisa je umolknila, kazno je bilo, da jo nekaj zdeluje.

— Mogoče ni važno. Zdaj si ti!... Ti... Ti... Zdajle... in mogoče še...

— Povej!

— Nečesa ti ni rekel in tudi jaz ne. Ne vem, zakaj ne. Človek je sam in ne pusti rad blizu. Mogoče se tako rešujemo. Tudi on je bil v taborišču, to je.

— Bil je v taborišču?

— Ja. Tri leta. Poprej sva živela v mestu. Jaz sem bila uradnica na sodišču, on je delal v trgovini s čevlji. Ko se je vrnil iz taborišča, je bil docela spremenjen. Prišel je zvečer, vedela sem, da je on, in vendar se mi je zdelo, da objemam nekoga drugega, hladno mi je bilo in govorila sva kar tako, drug mimo drugega.

— Poprej si ga ljubila?

— Najbrže sem ga imela rada. Rada. Tega zdaj ne morem več vedeti. Rekel mi je: »Marisa, jaz ne znam več po starem. Bojim se ljudi.« Nisem ga razumela. Ustnice so se mu tresle takrat. Bil je v strahu, da bom rekla ne. Nisem rekla. Šel je med ribiče in tule na samem kupil hišo.

— Šla si z njim...

— Ko sva prvo noč ležala na tejle postelji, sem se prebudila in sem ga videla, kako sedi za mizo. Zdel se mi je zelo daleč. Kot bi sedel sredi polja. Mesec je sijal. Stokal je, z rokami je grebel po lesu. Ko sem ga poklicala, ko sem hotela k njemu, se je prestrašil, umaknil se je k oknu in me čudno gledal. Gledal me je, kot bi mi nekaj očital. Takrat sem prvikrat čutila, kako je, če je človek sam. Od tiste noči je bilo zmerom isto. Postala sem trda. Skrivala sem strah. Človek vendar ne more biti sam na svetu...? Ti povej! In on je bil tuj. Nikoli se nisva zblížala. Mogoče sem ga sovražila. Ali ti verjameš, da je človek lahko sam? Ti sploh nisi videl tele naše samote... in tudi če bi jo videl... ti si močnejši...

Štefan se je vzravnal.

— Nisem! In njega nisi marala, ker ni močan... Ali pa ti misliš, da ni...

Njegov glas je imel temen zven, toda ženska je, kdo ve zakaj, preslišala.

— Od tiste noči je bilo zmerom isto. Temno, vse same hude sanje. Vse do nocojšnje... Zdaj si ti tu! Nič drugega ne vem. Samo to. Ti tu! Povej mi, daj, reci, ali bom še kdaj sanjala o grdih rečeh? Reci ne! Ti si zraven mene. Čisto blizu mene si, zraven mene si, zraven mene!...

Štefan se je iznebil njenega objema in umaknil se je na rob postelje, ker je iztegnila roke za njim. Dogodilo se mu je nekaj, česar ni pričakoval. Usoda se ga je dotaknila tam, kjer je bil še ranljiv, kjer je bila koža sveža. Ni mu bilo, nikakor mu ni bilo usojeno izplavati iz zmede, nikjer ni bilo splava, nikjer bruna, nikjer niti male bilke. Zamislil se je in skušal najti v temi obrise njenega obraza.

— Popoldne, ko sem prišel, si bila kakor kraljica... je počasi rekel.

— Gledaš me in...

— Gledam te in čutim, da ni bilo prav.

— Kaj ni bilo prav?

— Tole. Ta noč.

Ženska je bila nekaj trenutkov čisto tiho.

— Resno misliš? je zašepetala čez čas.

— Resno.

— Ne morem verjeti...

— Morala boš!

Spet sta molčala, dokler se ni iz nje izvilo v dolgem, pridušenem vzdihu:

— Dobro. Dobro. Dobro...

Štefan se je prevalil. Potlej je tudi ona zdrsnila zraven njega in sedela sta na robu postelje, izgubljena in nemočna, morda celo smešna, ko sta se bala, da bi se zadela s komolci ali nogami. Ona si je natikala srajco in za tem počasi obleko. Šla je k mizi. Užgala je svetilko. Z eno roko se je oprijemala stola in strmela predse. Ko jo je tako opazoval, spet v luči, je z nekakšnim zagatnim, mučnim presenečenjem ugotovil, da je ista, od prej, kakor jo je bil ugledal popoldne. Njene velike črne oči so imele senco, toda bile so mirne in so ocenjevale.

— Ne vem, čemu si mi to rekel. Lahko bi zamolčal. Nič bi se ne spremenilo. No, vseeno. Človek mora biti sam. Ostati mora sam. Menda je tako...

— Čakaj, Marisa...

— Ni treba. Tudi prepozno bi bilo. Moški imate prav in tu ni kaj storiti.

— Nisi me razumela...

Hotel je še nekaj reči, tedaj pa so se zunaj, v noči, oglasili koraki. Prihajali so počasi in preudarno. Marisa je pograbila petrolejko.

— Počakaj!

Naglo je odprla vrata, prestopila prag in jih zaslonila s hrbtom.

Štefan je pridržal dih, kajti vedel je, da se bo dogodilo nekaj, kar bo v isti meri težko za druge in zanj, vendar pa neodločljivo, neizbežno, po besedi usode, ki ne zna biti prijazna, ker jo je bil prevečkrat izzival. Oblačil se je. V sosednjem prostoru je bilo še zmeraj tiho. Nato so prišli koraki do hiše. „Prav dobro ga vidim...“ si je rekel. Slišal je Mariso, ki je vprašala:

— Nisi bil na morju?

— Nisem bil.

— Ali je pametno?...

„Zdajle se gledata in gledala se bosta še nekaj časa in sprašujeta se, zakaj je tako. Še se gledata. Ona se niti ne zgane, oči ima uprte naravnost v njegove. On je na pragu in z rameni se dotika podbojev. Še se gledata... Mogoče bi moral tja...?“

— Pojdi ven, Marisa. Sedi pred hišo.

— Ali boš...

— Ne bom.

V duhu je gledal, kako sta šla drug mimo drugega, ona na plano, on do mize, kjer si je natočil kozarec vina. Dano mu je bilo, da jima vidi v duše — ali pa si je vsaj tako domišljjal. S seboj ni vedel kaj početi. Nazadnje ga je mož poklical. Štefan se je zdrznil.

— Pridem! je zaklical, toda obotavlja je šel k oknu, ga odstir in pogledal v noč, kot bi si skušal na zemljevidu mračne noči poiskati pot. ‚Kakšno pot? Ali naj se varam?...‘ Marsikaj se mu je v naglici razjasnilo. Čustev, močnejših od razmisleka, ni bil vajen. Še je čutil na sebi Marisino kožo. Nenadoma je ta žena, žena, s katero je preležal nekaj ur, pomenila vse v njegovem življenju in zdela se mu je nedeljiva, ni je mogel odtrgati od upov za prihodnost, tisti »ni bilo prav« je padel v prazno; sam mu ni več verjel, izrekel ga je bil z jezikom, samo z jezikom. Vendar mora tja. K onemu. Odprl je vrata in stopil v sosednji prostor. Mario mu je kazal hrbet, na katerem so se, pod mornarsko majico, pregibale močne mišice. V rokah je držal kozarec.

— Kaj bi? je vprašal Štefan. Čutil je, da je njegov glas malce negotov. Ni si znal pomagati. Mario je izlil vino iz kozarca; na podu se je napravila temna luža.

— Takole bi odvrgli človeka, kaj...? je vprašal. Naslanjal se je na mizo, obleka pa se ga je oprijemala, ker je bil znojen. Suknjič je ležal na tleh.

— Ne! je rekel Štefan.

— Ne bi?

Še vedno mu je kazal hrbet. Tedaj se je iznenada zasukal na peti in ga scela pogledal. Iztegnil je roko in pokazal na stol.

— Sedi! Mirne duše. Kar mirne duše.

— Ničesar se ne bojim.

— To spet ni pametno. Sicer pa ni res. Sedi!

Štefan si je primaknil stol in sedel. Ničesar novega ni opazil na možaku. Še zmerom je bil ugreznjen sam vase, še zmerom ga je obdajal nekakšen čuden mir, navzlic nesomernosti obraza, na katerem se je zdela leva polovica povešena in mlahava, če si jo primerjal z desno, še vedno je v očeh, ki so z zelenim leskom nenehno merile ali razsojale, tičalo nekaj nevsakdanjega — izkušnja, nekoliko utrujeno spoznanje — ali vendarle se je Štularju zdelo, da je to le lupina, naličnica iz ila. In kakor popoldne je v duhu odprl neka vrata in se zastrmel v temo, po kateri so se spreletali komaj opazni prebleski. Mario mu je natočil vina. Še sam je okobalil stol in ga pomaknil prav pred njega. Gledala sta si iz lica v lice, od blizu. Marisa je bila zunaj. Sedela je na tvalu pod brajdo in njen obris je bil nerazločen. Roke je sklenila v naročju, glavo je visoko dvignila, gledala je preko zaliva, pa je bila tudi zdaj, v tem čudnem trenutku ko kraljica. Mario, ki je opazil Štefanov pogled, ga je zavrnil:

— Ženska ne bo zraven!

— Dobro. Zašiti me hočeš. Prični.

— Saj midva se vendar poznavata, človek, dolgo časa že. Ali se ne spominjaš?

— Torej je bilo res? Odtod tisti pobliski v temi, ko sem odprl vrata...

— Ne spominjam se...

— Ardenau.

— Ja. Že. Ardenau, seveda...

— Mene se ne spominjaš. Bil sem tam.

— Kdaj?

Mario je povedal natančne datume in Štefan je pričel iskati po spominu, ki se je upiral, tem bolj, ker se je upirala vsa narava in konec taboriščne ceste je bil kakor meč, pritisnjen ob njegove prsi, ob tanko kožo, za katero se skriva srce. Zastrmel se je prek Marijeve rame, v noč, sredi katere je sedela Marisa kakor njena čuvajka. Mario je prestregel ta pogled.

— O n a ni nič tistega videla... Tretja baraka od krematorija...

Štefan je prisluhnil. Posvetilo se mu je, da je tu zveza in da je spomin težak.

— Dobro. In kaj...?

— Tretja baraka od krematorija... Čudim se ti. Nič? Ničesar več ne veš, pa bi moral vedeti, se mi zdi. Jaz se spominjam do milimetra vsake stene in včasih vidim v sanjah kamne na tisti cesti, po kateri so nas valjali. Mogoče, ja, prav mogoče, da imaš preveč doživetij iz poznejšega časa... Ti si naglo prebiraš. Ti greš zlahka čez marsikaj. Najbrže je prijetno tako. Zgrabi priložnost, če se ti nudi! Zgrabi človeka! Vsakomur ni dano in meni, recimo, ni. Zavidam ti. Bom kar odkrit. Ni mi vseeno. Človek se ne more od srca smejati stvarim, ki ga tlačijo. Razen velikih mojstrov. Ja, mojstri... Zgrabi priložnost... Zgrabi človeka. Kajne, ti si tak, da zmerom zgrabiš človeka, če ti pride na pot?

Oči so mu sijale.

— Razgovoril si se... je rekel Štefan. — Popoldne si bil drugačen.

— Tako je, kadar kaj doživiš, prijatelj. Rekel sem že: ne znam zlahka. Tretja baraka od krematorija...

— Kaj je bilo s tisto barako?

— Ali naj ti povem?

— Če bi ne imel namena, da mi poveš, sploh ne bi začel.

Mario se je še bolj nagnil čez naslon stola. Res, bil je miren, toda

pod tem mirom je plapolalo. Zeleno oko je sijalo v Štefana kakor luč, ki nekaj išče.

— Maja. Se ne spominjaš, da si imel funkcijo na bloku?

— Mogoče.

— Jaz vem. Prihajal si tudi k nam. To je bila tista baraka. Tretja baraka od krematorija... Zraven mene je ležal zelo mlad fant. Bil je iz Slavonske Požege. O, kot danes ga vidim. Če bi ne vedel, da ima devetnajst let, bi mu komaj prisodil, da je zlezal čez osnovno šolo. Miška. Droben, majhen, s šilastim nosom in previsokimi rameni. Kadar ga je kdo tepel, ni mogel z glasom na dan, ali pa prav rahlo, čisto tako kot majhni otroci in včasih psi. Jovica...

— Nehaj! je nenadoma zahropel Štefan.

— Torej si se vendarle domislil...

Mario se je smejal.

— Ja! Ja! Ja! Sem!

Izgubil je glas. Štefanu je bilo, kot bi se mu iznenada udrla tla pod nogami, zvrtilo se mu je v glavi, ko se je sukala tuja obla — ali pozabljena zemlja — v sikajočem vrtincu navzgor proti njemu, ki je za hipec izgubil občutek časa, zavest o danes in zavest o včeraj in zavest o jutri, in sprijemale so se najbolj nenavadne reči, zares, tisočkrat zares, sence so padale druga čez drugo in spreletelo ga je ob misli, da se je vse, kar je bil kdaj koli povzročil zla, strnilo v tem trenutku. Iz velike globine je prihajalo vekanje. Prižgala se je luč. Luč je bila sama. Kdo ve, če so to stene iste barake...? Tudi pogradov ni bilo videti. Spomin ume napihniti celo barake. 'Tu je bil začetek zla in tu sem se zlomil...' Fantič mu je prihajal naproti. Ker se je držal zgrbljeno, je bil videti še manjši in še drobnejši. Obstal je pod edino žarnico, ki je razsvetljevala prostor. Dan je bil že poprej ugasnil. Zastrmel se je v tla. (In vendar noč tu ni bila nikoli zares noč, zvezde so se zdele kakor turobna znamenja na stropu: večeri so sevali le trenutek in še ta soj je bil podoben soju noža nad grlom.) Velel mu je priti bliže. Fant se ni zganil. Pod mežikajočo žarnico je kazal več let in manj let, kot jih je imel. Štefan je tisti trenutek sovražil sebe, a še bolj je sovražil fanta pred seboj, sovražil ga je z zagatnim srdom, ki ga občutijo včasih nesrečni ljudje ob pogledu na grdo ali slabotno bitje. Mrziš ga, ker ti ne pomaga premagovati strah, marveč ti ga potrjuje in utrjuje in je v njegovih očeh skrita žalost davnih ljudi, katerim ni bilo dano, da bi se prekopali proč od močvirja. Nočeš? ga je vprašal. Vsi so pridrževali dih. Le na oknih se je igral veter. Vsakdo je slišal svoje srce. Sam se je napotil proti

sredini barake, s kratkim, zelo preišljenim korakom. Tema ga je tiščala v prsih, sovraštvo ga je bolelo. Želel si je, da bi ga ubil.

Pogledal je naravnost v Maria.

— Vem, kaj je bilo najhujše.

— Zate?

— Hinavščina.

— Razumem.

— Nisem ga ubil...

— Ne, ti si zmerom pazil na to, da se ukrotiš. Stopil si pred fantiča in si mu rekel: »Nekam mlahav si. Delo utrjuje, moj dragi. Pomagal ti bom. Preskrbel ti bom delo. Ali si že videl opekarno?« Vsi smo vedeli, da je na izkopu za ilovico najhuje. Govoril si čisto mirno, toda žile na sencih so ti izstopile. Ne vem... mogoče bi ti prihodnji dan ničesar ne ukrenil. Za teboj je stal nekdo, ki je na vse pazil. Izvlekel je blok in zapisal.

— Tu se je začelo.

— Kaj?

— Po tistem nisem več našel izhoda. Zlomil sem se. In to si mi hotel povedati. Prav dobro sem razumel. Zlomil sem lastno naravo.

Mario ni odgovoril. Gledal je predse, z levo roko pa je segel po kozarcu in ga ponesel k ustom. Marisa je negibno sedela pod brajdo. Jutro je prihajalo. Nad zalivom se je spletla vijoličasta meglica, brajda pa je vzdrtela v sapi od vzhoda. Tudi živali so se zganile. Štefanovo srce je bilo kakor iz stekla, le da brez zvena, in ženska, ki je v prihajajoči svetlobi postajala razločnejša, se mu je zdela le še prispodoba za neko minuto, v kateri je menil, da mu je dano ubežati in frkniti v zaliv, v tiho pristanišče, koder padejo jadra in sidro. Tedaj se je dogodilo nekaj nenavadnega. Mario ga je prijel za roko.

— Ali veš, zakaj sem obudil te stvari?

— Prav je bilo. Nič ti nimam več povedati.

— Jaz tebi.

— Ali si...

— Poslali so me za fantičem v opekarno, brez tvoje pomoči. Meseč dni pred koncem sem ga potisnil na transport. Namesto sebe. Izrabil sem njegovo nevednost. Še zdaj ga vidim v koloni. Ti veš, kakšni so bili tisti transporti. Kam so jih vodili...

Štefan je odmaknil roko, čeprav sta si bila ta trenutek nenavadno blizu. Videl je Marijeve oči, motne, zbegane, pa je vedel, da so tudi njegove takšne.

— Vem za tiste transporte.

— Poslal sem ga namesto sebe. Ali razumeš, kaj sem ti hotel povedati?

— Da sva enaka?

— Ne... Ko sem se vrnil iz taborišča, sem vse noči sanjal iste sanje. Stal sem sredi velikega polja in čakal. Bilo je mračno. Po izsušenem razoru je prihajal droben fant. Gledal je naravnost vame. Čutil sem, da ga potrebujem. Vabil sem ga z roko. Ker nisem imel glasu. In zmerom enako se je končalo. Tik preden je prišel do konca poti, je izginil. Takšne so bile — ljudi, kakšnih drugih ljudi ni bilo zraven — sanje, ki so me tlačile. Umikal sem se. Zatekel sem se semle, v tale smrdljivi zaliv. Marisa je šla z mano, čprav nisem pričakoval. Ali razumeš?

— Ljubiš jo...

— Potrebujem jo. Strah me je. Jaz ne morem živeti samo s tisto sanjo in brez veselja, v praznem. Ali me razumeš? Sovražim te. Mogoče nisem še nikoli nikogar tako od srca, tako do kraja sovražil. In vendar te prosim. Ne morem ostati kar tako... Ali razumeš? Strah me je in strah me bo še bolj. Bojim se sebe in bojim se ljudi. Če zadenem ob ljudi, ne dobim odgovora, če zadenem ob sebe, ne dobim odgovora. Preveč smo videli... Prazno je... Ti tega ne razumeš... Ona je več kot jaz in ostali. Strah me je. Ti tega ne moreš prav razumeti, ampak...

— Misliš?

— Nocoj si spal z njo. Ostal bi pri nas. Potlej bi jo odpeljal.

— Mogoče res. Nič nisem drugačen od Tebe. Bi rekel ne? Motiš se, prijatelj, zelo se motiš.

— In jaz?

Štefan ni vedel odgovora. Pogledal je skozi vrata in videl v rani svetlobi žensko, ki je bila njegova in bi morda tudi njega znala zadržati, da ne bi nenehno polzel po strmini, ki se nikamor ne izteka in zatorej ne pozna ravnice v podnožju ne oddiha ne dobrav ne logov in ne lok, kjer smo se igrali neskrbne igre v detinstvu. Videl jo je okamenjeno pod sinjo brajdo. Slišal je radostno cvrkutanje ptic nad njeno glavo in njihova radost, veselje prebujenih živalic je še povečevalo rano, ki se mu je bila odprla na srcu. Spoznal je, kakšna igra se plete. Ozrl se je na Maria.

— Kaj govoriva? Ona je tamle. Ne boj se. Toda zavedati se morava, da je ona tamle... Kaj sva hotela pokriti z njo? Ti veš. Tudi jaz vem. Še sanjaš? Še sanjaš, vem; in morala bi začeti drugače, ne z enim človekom.

Štefan je vstal in stopil do zakotka ob ognjišču, kamor so bili postavili njegov kovček. Prijel ga je in ga zanesel do mize. Zdaj je vstal tudi Mario. Štefan je vprašal:

- Tisti fant je torej vzdržal v opekarni?
- Bil je zelo žilav fant.
- Ali sta bila skupaj.
- Nikoli ni govoril o tebi.
- Nisem te vprašal. Zdaj grem. Ni me ljubila.

Sam je šel ven. S pogledom je objel hišo in preudaril, kakšna čudna igra usode se mu je razodela v njenih zidovih. Od daleč nekje je zvonilo. Glas je prihajal kakor iz velike globine. Stopil je do Marise. Ni ga pogledala. Strmela je predse in njene oči so bile rdeče od zarje, ki se je pričela razlivati čez morje. Pokril si je obraz. Skupaj gresta ob stekleni reki, kjer so ribe negibne zavoljo čudeža prihajajočega neurja, skupaj segata v veje, da bi rešila ptiče, ki so jim zamrznile pesmi, skupaj srečujeta mrtve žene brez poslednjih treh podob, skupaj gledata oblake, v katerih se noče napraviti dež, skupaj stojita pred hišo in ne znata vanjo, ker se nekdo smeje. Enkrat se je pretrgala opna med sanjo in strastjo. Mogoče je bila to ljubezen.

In te ljubezni ni smelo biti.

— Rekel sem mu, da se nisva ljubila. Da me nisi ljubila.

Ničesar ni rekla. On si je oprtal kovček in se odpravil po prašni cesti. Nikamor.

VEČER

Ivan Seničar

Neslišno briše z lahno kretljivo
obrise najine jesenski mrak,
besede so vse tišje in večer
je s slednjim hipom bolj mehak.

Že dolgo vem, kako si lepa,
a tebe je še vedno sram,
še vedno malo zadržiš mi roko
in si oči zakriješ — kakor prvi dan.